

MARLENA PECYNA*

DYSPOZYTYWNY CHARAKTER PRZEPISÓW O TERMINIE PRZEDAWNIEŃ

1. PROPOZYCJA PROJEKTU W ŚWIELE OBOWIĄZUJĄCEJ REGULACJI KODEKSU CYWILNEGO

W ramach prac kodyfikacyjnych nad projektem części ogólnej kodeksu cywilnego podjęte zostało uregulowanie przedawnienia. Problematyka ta była bowiem przedmiotem postulatów doktrynalnych dotyczących obecnie obowiązującego kodeksu cywilnego, którego treść w tym zakresie została ustalona w reformie z 1990 r.¹ Założeniem nowej regulacji nie jest formalne dostosowanie prawa polskiego do unijnego, bo taki obowiązek na razie nie istnieje, ale jest nim ujęcie tej problematyki w sposób odpowiadający współczesnemu rozwojowi prawa w tym przedmiocie, w tym w ramach projektów europejskich oraz zmian porządków krajowych. Przedmiotem niniejszego opracowania będzie zagadnienie cząstkowe w ramach problematyki przedawnienia, tj. kwestia dyspozytywności przepisów o przedawnieniu, która została uregulowana odmiennie od kodeksu cywilnego.

* Dr Marlena Pecyna, adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego, członkini Ośrodka Koordynacyjnego Szkół Praw Obcych UJ i Polsko–Niemieckiego Centrum Prawa Bankowego UJ.

¹ Zob. np. A. Brzozowski: *Nowa regulacja przedawnienia w prawie cywilnym*, Państwo i Prawo 1992, z. 3, s. 21; S. Wójcik: *Przyszły kształt przedawnienia i terminów zawitych w polskim prawie cywilnym* (w:) *II Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej. Referaty i opracowania*, Poznań 1999, s. 395 i n.; S. Wójcik: *O potrzebie i sposobie uregulowania cywilnoprawnych terminów zawitych* (w:) *Prace cywilistyczne. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej prof. Jana Winiarza*, Warszawa 1990, s. 388 i n.; J. Zralek: *Przedawnienie roszczeń w polskim prawie cywilnym — szkic prawnoporównawczy* (w:) *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, pod red. L. Ogiegly, W. Popiolka, M. Szpunara, Zakamycze 2005, s. 1565 i n.

Artykuł 184 projektu części ogólnej kodeksu cywilnego² wprowadza bowiem do polskiego systemu prawnego propozycję zmiany charakteru przepisów o przedawnieniu z imperatywnego na dyspozytywny, przy czym zakres wspomnianej zmiany został ograniczony zarówno podmiotowo, jak i przedmiotowo. Jednakowoż przedstawiana regulacja ma wyjątkowy status, co zostało podkreślone w art. 181 § 5 projektu, w którym wprowadzono zakaz zmiany w drodze czynności prawnej zasad biegu, długości i skutków upływu terminu przedawnienia, chyba że ustawa wprowadza taką możliwość. Zgodnie z postanowieniem § 1 wyżej wymienionego artykułu projektu dopuszczalność uregulowania odmiennego od ustawowego została przewidziana dla przypadków umów między przedsiębiorcami, a dotyczy możliwości skrócenia lub przedłużenia podstawowego terminu przedawnienia roszczeń wynikających z umowy, jednak nie krócej niż do roku i nie dłużej niż do 10 lat. Jako termin podstawowy projekt wprowadza okres trzyletni (art. 182 § 1). Kolejnym ograniczeniem w zakresie treści zmiany jest jej symetryczność, jeżeli dotyczy ona roszczeń każdej strony z umowy wzajemnej (art. 184 § 3 projektu). Dokonanie zmiany długości terminu podstawowego jest dopuszczalne jedynie przed rozpoczęciem biegu terminu przedawnienia, co wynika z art. 184 § 2, zgodnie z którym po rozpoczęciu biegu terminu nie można zmienić jego długości. Dla rozważenia problematyki stanowiącej przedmiot niniejszego opracowania znaczenie ma także postanowienie art. 181 § 1 i 2 projektu, które stanowią o zasadzie przedawnienia roszczeń majątkowych i ustawowych wyjątkach w zakresie przedawnienia roszczeń niemajątkowych, a ponadto określenie początku biegu terminu przedawnienia, który projekt określa jako moment wymagalności roszczenia (art. 182 § 2).

Z powyższego zarysu propozycji projektu wynika, że odbiega ona od uregulowania zawartego w kodeksie cywilnym, w szczególności w art. 119, zgodnie z którym nie jest dopuszczalne skracanie ani przedłużanie terminów przedawnienia przez czynność prawną³, czego uzupełnieniem⁴ lub konsekwencją⁵ jest zakaz zrzeczenia się zarzutu przedawnienia przed upływem terminu przedawnienia zawarty w art. 117 § 2 k.c.⁶ Projekt w tym zakresie jest różny także od regulacji kodeksu zobowiązań, na której oparte jest uregulowanie kodeksu cywilnego, stanowiącej

² Zgodnie z treścią opublikowaną w: Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości, Księga pierwsza kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem, Warszawa 2009, s. 173.

³ Zob. zamiast wielu: B. Kordasiewicz (w:) Z. Radwański (red.): *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 2002, s. 543. Bezwzględny charakter norm o przedawnieniu przewidują także np. art. 2936 włoskiego kodeksu cywilnego, art. 275 greckiego kodeksu cywilnego, § 340–341 słoweńskiego kodeksu cywilnego.

⁴ Tak B. Kordasiewicz (w:) Z. Radwański (red.): *System prawa prywatnego*, t. 2, *op. cit.*, s. 543, a także S. Grzybowski (w:) S. Grzybowski (red.): *System prawa cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 806. Por. T. Pałdyna: *Przedawnienie w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 93–94.

⁵ Tak na gruncie kodeksu zobowiązań — R. Longchamps de Berier: *Zobowiązania*, Lwów 1939, s. 417.

⁶ Zob. na gruncie kodeksu cywilnego np. T. Pałdyna: *Przedawnienie w polskim prawie cywilnym*, *op. cit.*, s. 91–96.

w art. 274 o wyłączeniu możliwości zrzeczenia się zarzutu przedawnienia przed upływem jego terminu, jak i skrócenia lub przedłużenia terminu przedawnienia za zgodą stron⁷. W tym przedmiocie kodeks zobowiązań przewidywał ograniczenie dalej idące niż niektóre przepisy, na których się wzorował, tj. § 1502 austriackiego kodeksu cywilnego, który zakazywał zrzeczenia się zarzutu przedawnienia z góry oraz umownego przedłużania terminów przedawnienia, z czego doktryna i orzecznictwo wyprowadziły wniosek o dopuszczalności umownego skracania ustawowych terminów przedawnienia, § 225 niemieckiego kodeksu cywilnego, który zakazywał umownego ułatwienia lub wykluczenia przedawnienia, art. 2220 kodeksu Napoleona, który zakazywał zrzeczenia się z góry zarzutu przedawnienia, przyjmując za art. 129 szwajcarskiego kodeksu zobowiązań oraz art. 235 ust. 2 projektu francusko-włoskiego również zakaz umownego skracania tego terminu⁸.

Regulacja kodeksu cywilnego, zakazująca zmiany terminów przedawnienia przez czynność prawną, stanowi przedmiot rozbieżnej praktyki obrotu prawnego, zwłaszcza w stosunkach profesjonalnych, dla których termin przedawnienia wynosi trzy lata. Wspomniana praktyka znalazła także odzwierciedlenie w zróżnicowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego. W wyroku z dnia 12 marca 2002 r.⁹ Sąd Najwyższy uznał za niedopuszczalne przyjęcie, iż między innymi zmiana terminu spełnienia świadczenia nie może zostać uznana za nowację, która miałaby zapobiec skutkom upływu terminu przedawnienia. Ponadto SN przyjął, że zmiana terminu płatności ma wpływ na wymagalność roszczenia w rozumieniu przepisów o przedawnieniu, jeżeli została dokonana przed pierwotną datą wymagalności. Natomiast zmiana terminu spełnienia świadczenia po jego wymagalności nie może mieć wpływu na wymagalność, bowiem wniosek przeciwny prowadziłby do obejścia zakazu wynikającego z art. 119 k.c. Zgoła odmienne stanowisko wyraził SN w wyroku z dnia 16 lutego 2005 r.¹⁰, przyjmując jednocześnie, że wyżej przedstawiony pogląd SN został wyrażony na tle jednostkowego stanu faktycznego i nie powinien zostać uogólniony. Otóż w ostatnio powołanym orzeczeniu SN stwierdził, iż art. 119 k.c. stanowi o zakazie zmiany terminu przedawnienia w rozumieniu okresu przedawnienia, jednakże nie dotyczy możliwości umownego uregulowania wymagalności roszczenia, w tym także jej zmiany po nastąpieniu na przykład przez odroczenie i rozłożenie świadczenia na raty.

Wobec różnicy między regulacją kodeksową oraz zaproponowaną w projekcie należy w pierwszym rzędzie odwołać się do racji, które przyświecały przyjęciu bezwzględnego charakteru przepisów o przedawnieniu, aby następnie odnaleźć racje zmiany tego stanu prawnego.

⁷ Zob. J. Korzonek, I. Rosenblüth: *Kodeks zobowiązań. Komentarz*, Kraków 1934, s. 596–597. Zob. też T. Paldyna: *Przedawnienie w polskim prawie cywilnym, op. cit.*, s. 101, przyp. 57 i podana tam literatura.

⁸ Zob. R. Longchamps de Berier: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1936, s. 432–433, a także F. Zoll: *Prawo cywilne, t. I, Część ogólna*, Poznań 1931, s. 258–259.

⁹ IV CKN 862/00, LEX nr 55122.

¹⁰ IV CK 502/04, LEX nr 177277.

Na gruncie kodeksu zobowiązań podkreślano, że skracanie terminu przedawnienia może prowadzić do „wyzyskania” strony słabszej ekonomicznie¹¹. Powyższe uzasadnienie wyrażane jest także w oparciu o regulację kodeksu cywilnego z podkreśleniem, iż strona silniejsza ekonomicznie przez wydłużanie terminów przedawnienia przysługujących jej roszczeń mogłaby czynić je nieprzedawnialnymi, natomiast przez skracanie terminów przedawnienia roszczeń przysługujących drugiej stronie mogłaby doprowadzić do braku możliwości ich dochodzenia przez tę stronę¹².

Należy jednak zwrócić uwagę na odmienną tendencję i inne racje, które przyświecają reformom krajowych porządków prawnych oraz projektom europejskiej harmonizacji prawa prywatnego, która to problematyka będzie stanowić przedmiot rozważań kolejnej części niniejszego opracowania.

2. PROPOZYCJA PROJEKTU Z PERSPEKTYWY PRAWNOPORÓWNAWCZEJ

Projekt odchodzi od bezwzględności charakteru prawnego wszystkich przepisów o przedawnieniu, wychodząc tym samym naprzeciw współczesnym tendencjom prawotwórczym, które znalazły odzwierciedlenie w dokonanej lub proponowanej reformie porządków krajowych, które z kolei bądź były dokonywane pod wpływem projektów europejskich, bądź na te ostatnie miały wpływ (przynajmniej jako źródło argumentacji).

Biorąc pod uwagę chronologię, można zauważyć, że nowelizacja niemieckiego kodeksu cywilnego, która weszła w życie w 2002 r., została dokonana niejako paralelnie z tworzeniem trzeciej części Zasad Europejskiego Prawa Umów (PECL¹³), obejmującej problematykę przedawnienia. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że mniej więcej w tym czasie (tj. od 1998 r.) także angielska Komisja Prawa (Law Commission¹⁴) pracowała nad zagadnieniem ograniczenia dochodzenia wykonania zobowiązania (angielski koncept *limitation of action*), które zostało przedstawione w bardzo obszernym raporcie w 2001 r.¹⁵ Regulacja wyrażona w PECL została natomiast w zasadzie przejęta do Wspólnego Systemu Odniesienia (*Draft Common Frame of Reference*, DCFR¹⁶). W kolejnych latach została zapoczątkowana debata

¹¹ Zob. R. Longchamps de Berier: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1936, s. 432; J. Korzonek, I. Rosenblüth: *Kodeks zobowiązań. Komentarz, op. cit.*, s. 598 (za E. Tillem).

¹² Zob. B. Kordasiewicz (w:) Z. Radwański (red.): *System prawa prywatnego*, t. 2, *op. cit.*, s. 543 i podana w przyp. 2 literatura.

¹³ Opublikowanych z komentarzem: O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann (eds.): *Principles of European Contract Law*, Part III, Kluwer Law International 2003.

¹⁴ www.lawcommission.gov.uk

¹⁵ Law Commission, *Limitation of Actions* (Law Com No 270, HMSO, 2001).

¹⁶ Opublikowany w: Ch. von Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke (eds.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Outline Edition, Munich 2009.

o francuskiej reformie prawa, której jednym z rezultatów jest projekt prawa zobowiązań i przedawnienia (*Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription*¹⁷). Warto także odnotować prace nad izraelskim kodeksem cywilnym, w ramach których został stworzony projekt regulujący również problematykę przedawnienia¹⁸.

PECL, które można uznać za wspólny punkt odniesienia dla wielu reform prawa prywatnego, zawierają w art. 14:601 regulację umów dotyczących przedawnienia, zgodnie z którą przesłanki przedawnienia mogą być modyfikowane umową stron, w szczególności przez skrócenie lub przedłużenie terminu przedawnienia, niezależnie od chwili, kiedy umowa taka zostanie zawarta (art. 14:401 (1)). Ograniczenie swobody umownej zmiany uregulowania dotyczącego przedawnienia zawarte w art. 14:601 (2) dotyczy granic terminu przedawnienia, który nie może być ustalony jako krótszy niż rok ani dłuższy niż 30 lat, licząc od początku biegu terminu przedawnienia określonego w art. 14:203. Tożsama regulacja została ujęta w art. III.–706 DCFR. PECL i DCFR respektują zatem swobodę umowy stron w zakresie zmiany wszystkich postanowień dotyczących przedawnienia, w szczególności terminu, początku biegu, przerwania, zawieszenia¹⁹. Umowne uregulowanie tych kwestii poddane zostaje ocenie na podstawie ogólnych reguł dotyczących ograniczeń autonomii woli, w tym na przykład zasady dobrej wiary lub szczególnych przesłanek dotyczących kontroli postanowień umownych (np. nienegocjowanych czy kształtujących konsumentki stosunek prawny). Ograniczenie stron wprost dotyczy jedynie kwestii długości terminu przedawnienia, który w PECL i DCFR został ustalony jako ogólny trzyletni (art. 14:201 PECL, art. III.–7:202 DCFR). PECL i DCFR stoją zatem na stanowisku pierwszeństwa swobody umowy przed interesem publicznym, z którym wiąże się regulacja przedawnienia, jednakowoż nadmiernego zagrożenia upatruje się w dowolnej regulacji długości okresu przedawnienia, co stanowiło podstawę dla wprowadzenia ograniczenia w tym zakresie, przy czym termin trzydziestoletni jest maksymalnym terminem przedawnienia ustalonym w PECL i DCFR²⁰.

Do regulacji zawartej w PECL nawiązuje również francuski *Avant-projet*, który w art. 2235 dopuszcza możliwość zmiany długości ogólnego terminu (tj. trzyletniego wskazanego w art. 2274) przedawnienia przez jego skrócenie do roku lub

¹⁷ Projekt przygotowany pod kierownictwem P. Catala: *Paris, La documentation Française*, 2006, przetłumaczony na język angielski przez: J. Cartwright, S. Wittaker, opublikowany w: J. Cartwright, S. Vogenauer, S. Wittaker (eds.): *Reforming French Law of Obligations. Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription (the Avant-projet Catala)*, Oxford–Portland–Oregon 2009, s. 447 i n.

¹⁸ Draft civil code of Israel opublikowany w: K. Siehr, R. Zimmermann: *The Draft Civil Code of Israel in Comparative Perspective*, Tübingen 2008, s. 249 i n.

¹⁹ E. Clive, Ch. von Bar (eds.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Full Edition, vol. 2, Munich 2009, s. 1203.

²⁰ Zob. O. Lando, E. Clive, A. Prüm, R. Zimmermann (eds.): *Principles of European Contract Law*, Part III, *op. cit.*, s. 208; E. Clive, Ch. von Bar (eds.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Full Edition, vol. 2, *op. cit.*, s. 1204.

wydłużenie do 10 lat²¹, chociaż maksymalny termin przedawnienia wynosi 30 lat (art. 2278)²². Nieco inną propozycję, chociaż również dopuszczającą możliwość umownej modyfikacji terminu przedawnienia, zawiera projekt izraelskiego kodeksu cywilnego, który w art. 838 stanowi o dopuszczalności zmiany terminów przedawnienia określonych w kodeksie z ograniczeniem, że termin umowny nie może być krótszy od roku, a umowa w tym przedmiocie ma być oddzielną umową zawartą w formie pisemnej. Powyższe rozwiązanie, w szczególności ze względu na dopuszczalność nieograniczonego wydłużenia terminu przedawnienia prowadzącego w niektórych przypadkach do wyłączenia możliwości podniesienia zarzutu, spotkało się z krytyką niektórych komentatorów, zwłaszcza niemieckich, jako zbyt mocno ograniczających swobodę stron²³.

Natomiast niemiecki kodeks cywilny jest bardziej otwarty na autonomię woli stron, wprowadzając możliwość umownego wydłużenia terminu przedawnienia, przy czym maksymalny termin przedawnienia ustalony przez strony nie może być dłuższy niż 30 lat, licząc od ustawowego początku biegu terminu przedawnienia (§ 202 (2) k.c.n.). Skrócenie terminu przedawnienia jest dopuszczalne bez ograniczenia minimalnym terminem w każdym przypadku poza roszczeniem odszkodowawczym za umyślne wyrządzenie szkody²⁴.

Jak wyżej zostało wspomniane, problematyka przedawnienia była także przedmiotem prac w ramach Law Commission. Konieczne jest jednak już w tym miejscu poczynienie wzmianki, że angielski koncept opiera się na czasowym ograniczeniu dochodzenia wykonania zobowiązania, czyli dotyczy procesowego zarzutu przedawnienia (*limitation of action*). W tym zakresie Law Commission zauważyła, że na gruncie obowiązującego prawa, w szczególności Limitation Act z 1980 r., nie jest jasna dopuszczalność umownej modyfikacji terminu dochodzenia wykonania

²¹ Zob. J. Cartwright: *Reforming the French Law of Prescription: An English Perspective* (w:) J. Cartwright, S. Vogenauer, S. Wittaker (eds.): *Reforming French Law of Obligations. Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription (the Avant-projet Catala)*, Oxford–Portland–Oregon 2009, s. 376; R. Wintgen: *Reforming the French Law of Prescription: A French Perspective* (w:) J. Cartwright, S. Vogenauer, S. Wittaker (eds.): *Reforming French Law of Obligations. Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription (the Avant-projet Catala)*, op. cit., s. 349; F. Malaurie: *Book three, Title XX Prescription and Possession (Articles 2234 to 2281), Preamble* (w:) J. Cartwright, S. Vogenauer, S. Wittaker (eds.): *Reforming French Law of Obligations. Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription (the Avant-projet Catala)*, op. cit., s. 889.

²² Na tym tle już pojawiły się rozbieżności poglądów w zakresie dopuszczalności przedłużenia przez strony terminu przedawnienia do lat 30. Por. R. Wintgen: *Reforming the French Law of Prescription: A French Perspective* (w:) J. Cartwright, S. Vogenauer, S. Wittaker (eds.): *Reforming French Law of Obligations. Comparative Reflections on the Avant-projet de réforme du droit des obligations et de la prescription (the Avant-projet Catala)*, op. cit., s. 349, przyp. 6.

²³ Zob. R. Zimmermann: *Limitation of Actions under the Draft Civil Code for Israel* (w:) K. Siehr, R. Zimmermann: *The Draft Civil Code of Israel in Comparative Perspective*, Tübingen 2008, s. 232. Zwraca na tę okoliczność także uwagę: I. Gilead, *Limitation of Actions* (w:) K. Siehr, R. Zimmermann: *The Draft Civil Code of Israel in Comparative Perspective*, op. cit., s. 203.

²⁴ Zob. R. Zimmermann (w:) E.H. Hondius (ed.): *Extinctive prescription*, The Hague–London–Boston 1995, s. 206.

zobowiązania, a także nie jest jasne, czy zmiana terminu, zwłaszcza przez jego skrócenie, w każdym przypadku miałaby zostać uznana za nieuczciwą na podstawie Unfair Terms Act z 1977 r.²⁵ Pojawiły się głosy o braku zasadności wprowadzania ograniczenia w podnoszeniu zarzutu przedawnienia przez określony czas lub w ogóle, choć dominujące w Law Commission jest stanowisko, zgodnie z którym nie powinna być dopuszczalna umowa wyłączająca zarzut przedawnienia²⁶. Kolejną kwestią do rozstrzygnięcia jest możliwość umownej zmiany początku terminu przedawnienia, co jest odnoszone do zagadnienia pewności, kiedy miałyby on nastąpić. W rezultacie pod rozważę w ramach konsultacji zostały poddane następujące zagadnienia: skrócenie terminu przedawnienia bądź terminu zawitego, wydłużenie terminu przedawnienia, zmiana początku biegu terminu przedawnienia. Wnioski wskazane w raporcie z 2001 r.²⁷ w zakresie objętym przedmiotem niniejszego opracowania są następujące. Termin podstawowy winien wynosić trzy lata od daty, w której powód dowiedział się lub rozsądnie mógł powziąć wiadomość o okoliczności, która stanowi podstawę wytoczenia powództwa, maksymalny (*long-stop limitation period*) winien zostać ustalony na 10 lat. Strony mogą zdecydować, że ustalony reżim ograniczenia dochodzenia wykonania zobowiązania się do nich nie stosuje lub mogą go zmienić z tym zastrzeżeniem, że strony będą dążyć do tego, aby zmiana była uczciwa i rozsądna w rozumieniu ustawy o nieuczciwych postanowieniach umownych z 1977 r. (Unfair Contract Terms Act 1977)²⁸. Ponadto umowa nie będzie wiążąca w zakresie, w którym modyfikuje, wyłącza lub wprowadza ukryte postanowienia w miejsce ustawowych bądź dziesięcioletni okres przedawnienia dla roszczeń przewidzianych w ustawie o ochronie konsumenta (Consumer Protection Act 1987).

Zagadnienia stanowiące przedmiot konsultacji przeprowadzonej przez Law Commission mogą stanowić punkt wyjścia dla oceny propozycji zawartej w polskim projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego.

3. OCENA PROPOZYCJI PROJEKTU

Przedstawione wyżej regulacje bądź ich projekty unaocniają, iż polska propozycja nawiązuje zasadniczo do rozwiązania przyjętego w PECL, ustalając jednakże górną granicę terminu, do którego przedawnienie może być przedłużone umową stron, do lat 10, jak we francuskim *Avant-projet*, a nie do lat 30, jak w PECL i DCFR czy też w niemieckim kodeksie cywilnym. Podkreślenia wymagają jednak istotne różnice polskiego projektu względem wyżej przedstawionych. Pierwsza

²⁵ Zob. Law Commission, *Limitation of Actions* (Law Com No 270, HMSO, 2001), pkt 14.1.

²⁶ Na gruncie szkockiej ustawy *Prescription and Limitation Act* z 1973 r. taka umowa jest nieważna.

²⁷ Law Commission, *Limitation of Actions* (Law Com No 270, HMSO, 2001).

²⁸ Zob. Law Commission, *Limitation of Actions* (Law Com No 270, HMSO, 2001), pkt 3.175.

dotyczy ograniczenia podmiotowego zaproponowanego przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego do przedsiębiorców. Polski projekt dopuszcza zatem możliwość umownej modyfikacji terminu przedawnienia jedynie dla przedsiębiorców. Takie stanowisko wywołuje wątpliwości, które nie mogą być rozwiane przez lekturę uzasadnienia projektu, bowiem brak w nim odniesienia do tej kwestii. Nie jest bowiem jasne, dlaczego możliwość umownej modyfikacji została powiązana z gospodarczym charakterem stron umowy. Na podstawie takiej koncepcji wręcz można wyprowadzić wniosek, że polski projektodawca przyznaje przedsiębiorcom *a priori* jakiś szczególny zakres swobody umów czy — ogólniej rzecz ujmując — autonomii woli, co nie znajduje aksjologicznego uzasadnienia. Nie jest bowiem zasadne wyłączenie umownej modyfikacji terminu przedawnienia także w tzw. obrocie powszechnym, jeżeli strony działają w ramach autonomii woli, czy też konsumenckim. W każdym bowiem przypadku zmiany terminów ustawowych podlegałyby stosownej kontroli właściwej dla danego stosunku prawnego²⁹ czy to na podstawie generalnej klauzuli kontroli treści czynności prawnej, czy to na podstawie regulacji kontroli postanowień w czynnościach prawnych konsumenckich³⁰. Ograniczenie zaproponowane w projekcie części ogólnej kodeksu cywilnego raczej należy ocenić jako asekuracyjne, właściwe dla polskiego projektodawcy przy wprowadzaniu pewnej zmiany w stosunku do obowiązującej regulacji, choć należy zauważyć, że każde ograniczenie powinno znaleźć uzasadnienie politycznoprawne, aksjologiczne, których w tym przypadku nie wskazano i w istocie trudno takich się doszukać.

Ustalenia wymaga także zakres przedmiotowy umownej modyfikacji określonej w art. 184 § 1 projektu, który odwołuje się do roszczeń wynikających z umów. Projektodawca stoi zatem na stanowisku, że zasadna jest dopuszczalność zmiany terminu przedawnienia jedynie w stosunkach umownych, a ponadto o charakterze wzajemnym. To ostatnie rozróżnienie nie znajduje także uzasadnienia w zasadzie swobody umów rozumianej jako wspólna kompetencja stron do kształtowania zgodnie z ich wolą stosunku prawnego je łączącego, a szerzej w zasadzie autonomii woli. Powyższe zasady nie są bowiem związane z charakterem świadczeń wynikających z umowy, ale z szeroko rozumianym kształtowaniem jej treści. Rozwiązanie zaproponowane w projekcie spośród umów w ogólności wyłącza pewną kategorię, tj. umowę wzajemną związaną z relacją między świadczeniami, przyznając w związku z tym stronom (będącym przedsiębiorcami) kompetencję do regulowania długości terminu przedawnienia roszczeń. Powstaje także pytanie, czy w ograniczeniu zakresu dopuszczalności zmiany terminu przedawnienia chodzi jedynie o roszczenia

²⁹ Jeżeli chodzi o stosunki konsumenckie, przygotowany został projekt, na podstawie którego kontroli takiej podlegają wszystkie postanowienia czynności prawnej.

³⁰ Przedstawiony Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego projekt regulacji dotyczącej kontroli stosunków prawnych konsumenckich przewiduje, że kontroli wzorowanej na uregulowaniu zawartym w dyrektywie 93/13 oraz projekcie dyrektywy o prawach konsumenta podlegają wszystkie postanowienia konsumenckiej czynności prawnej (a nie tylko tzw. postanowienia nienegocjowane indywidualnie).

stron o spełnienie świadczenia wynikającego z umowy czy też o inne roszczenia, które z umową są związane (np. roszczenia wynikające ze skutków naruszenia zobowiązania umownego)³¹.

Racja powiązania ekwiwalentności świadczeń z dopuszczalnością umownej modyfikacji terminu przedawnienia nie jest wytłumaczalna, a zatem *ratio legis* w tym przypadku również byłoby w zasadzie niemożliwym do wydedukowania poza stwierdzeniem, iż chodzi o ograniczenie omawianej umownej kompetencji stron, a kryterium ograniczające ma charakter dowolny. Na przyjęcie takiego uzasadnienia nie należy się zgodzić. Zakres ograniczenia winien bowiem znajdować uzasadnienie z punktu widzenia celu danej regulacji oraz zasad, na których się ona opiera.

Brak uzasadnienia należy także upatrywać w rozwiązaniu przyjętym w art. 184 § 2 projektu, który wyłącza możliwość modyfikacji terminu przedawnienia po rozpoczęciu jego biegu. Dopuszczalność takiej zmiany po terminie wymagalności roszczenia, od którego zasadniczo rozpoczyna bieg przedawnienia, nie narusza bowiem wprowadzonego za obowiązującym kodeksem cywilnym zakazu zrzeczenia się zarzutu przedawnienia przed upływem terminu. Zarzut przedawnienia powstaje bowiem z chwilą upływu terminu przedawnienia, a zatem dopiero wtedy można się go zrzec. Przed upływem terminu przedawnienia istnieje jedynie przyszły zarzut przedawnienia, więc zrzec się go można dopiero z chwilą powstania. Jest to materia dochodzenia roszczenia, a nie jego istnienia. Projekt nie rozwiązuje także problemu tzw. modyfikacji wymagalności roszczenia po tym, jak stało się ono już wymagalne (możliwość taką dopuszczano na gruncie kodeksu zobowiązań, także na gruncie kodeksu cywilnego jest ona uznawana za dopuszczalną przez orzecznictwo i niektórych przedstawicieli doktryny).

Również niezrozumiałe jest wprowadzenie ograniczenia zawartego w art. 184 § 3 projektu o „symetryczności” zmiany terminu przedawnienia w umowach wzajemnych³². Jest to bowiem szczególna reguła kontroli treści postanowienia, która nie gwarantuje swobody umowy, czego należałoby oczekiwać od przepisu dopuszczającego umowną modyfikację terminu przedawnienia, ale dodatkowo, tj. w sposób szczególny wobec norm ogólnych kontroli treści postanowień umownych, ingeruje w treść tego ustalenia umownego. Oczywiście powstaje pewien problem z wykładnią samej symetryczności, chociaż można przypuszczać, że zamierzeniem było wprowadzenie takiej samej długości terminu przedawnienia dla każdej strony umowy, co jednakże w niektórych przypadkach nie musi prowadzić do zachowania równowagi kontraktowej. Należy w związku z tym postulować zrezygnowanie z tej szczególnej podstawy kontroli postanowienia dotyczącego długości terminu posta-

³¹ Przy założeniu, że nie będą one podlegały czasowemu ograniczeniu przez wprowadzenie terminu zawitego, co byłoby nieuzasadnione. Natomiast terminem zawitym ewentualnie mogłyby zostać ograniczone uprawnienia prawokształtujące.

³² Sam termin „umowa wzajemna” pozostaje w niespójnym związku z regulacją części projektu dotyczącej zobowiązań, w której zaproponowane zostało określenie „zobowiązania wzajemnego” w miejsce umowy wzajemnej.

nowienia, bowiem może i powinno podlegać ono ocenie z punktu widzenia podstaw kontroli treści czynności prawnej lub na podstawie szczególnych podstaw takiej kontroli, w tym na przykład postanowień dotyczących postanowień w stosunkach konsumenckich. Wprowadzenie takiej szczegółowej przesłanki kontroli treści postanowienia dotyczącego terminu przedawnienia może prowadzić do wniosku na podstawie wykładni *a contrario*, że postanowienia dotyczące terminu przedawnienia podlegają kontroli jedynie na podstawie wspomnianej wyżej przesłanki symetryczności zmiany, co nie byłoby uprawnione chociażby w przypadku stosunków prawnych konsumenckich, które podlegają kontroli w ramach szczególnej regulacji opartej na prawie unijnym³³.

Należy także zwrócić uwagę na zaproponowaną w projekcie regulację terminów zawitych, w ramach której wyłączona została dopuszczalność zmiany biegu, długości oraz skutków upływu terminu zawitego (art. 193). Reguła niedopuszczalności modyfikacji długości terminów zawitych znajduje uzasadnienie dla regulacji proceduralnych, w ramach których nie może być mowy o umownym regulowaniu postępowania przed sądem, choć jest to materia prawa procesowego i tam winna znaleźć odzwierciedlenie (co zresztą ma miejsce na gruncie obowiązującego porządku prawnego). Natomiast powstaje pytanie o jej zasadność w ramach regulacji wszystkich stosunków prawnych o charakterze materialnoprawnym (w szczególności jako zasada niedopuszczająca wyjątków). W tym zakresie projekt jest niespójny aksjologicznie z regulacją o terminach przedawnienia, bowiem skutek upływu terminu przedawnienia może być tożsamy z upływem terminu zawitego w postaci braku możliwości uzyskania przez wierzyciela świadczenia, a różnica sprowadza się do tego, że w razie terminu zawitego decyduje o tym ustawodawca, a w przypadku terminu przedawnienia — dłużnik, który podnosi zarzut przedawnienia. Uregulowanie projektowe odzwierciedla dominujące stanowisko wyrażone na podstawie wykładni *a fortiori* art. 119 k.c.³⁴, chociaż taki pogląd nie może mieć charakteru bezwzględnego, bowiem w przepisach szczególnych dopuszczalna jest umowna modyfikacja terminów zawitych (np. w art. 598 § 2 k.c., art. 568 § 2 k.c.). Regulacja projektu w tym przedmiocie stanowi zatem krok wstecz wobec zasady autonomii woli stron w zakresie określenia długości terminu zawitego, która już na gruncie kodeksu cywilnego znajduje poparcie w doktrynalnej wykładni przepisów szczególnych regulujących tę kwestię³⁵. W tym ostatnim przedmiocie należy zatem również postulować podjęcie

³³ W ramach zespołu problemowego do spraw ochrony konsumenta został przygotowany projekt kodeksu cywilnego dotyczący kontroli postanowień konsumenckich, którą objęte są wszystkie postanowienia konsumenckich czynności prawnych.

³⁴ Zamiast wielu zob. B. Kordasiewicz (w:) Z. Radwański (red.): *System prawa prywatnego*, t. 2, *op. cit.*, s. 632 i podana tam literatura.

³⁵ Liczne przykłady wskazuje B. Kordasiewicz (w:) Z. Radwański (red.): *System prawa prywatnego*, t. 2, *op. cit.*, s. 632–634.

dyskusji nad zasadnością projektowanej regulacji, bowiem wiele racji przemawia za chybionym konceptem w tym zakresie.

Wracając do wskazanego na początku tego opracowania założenia projektu, należy stwierdzić, że w zakresie omawianej problematyki nie jest to próba udana, choć jak każda próba może zostać poprawiona.

